

**MTA Law Working Papers
2016/1.**

Hóman Bálint és népbíróvági pere

Ungváry Krisztián

**Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences
Budapest**

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Ungváry Krisztián: Hóman Bálint és népbírósi pere

Bevezető

A népbíróságok működésének megítélése ma sem egyértelmű. Abban azonban a történettudomány képviselői egyetértenek, hogy a népbíróságok részben koncepciós jellegű és politikailag motivált ítéleteket hoztak.¹ Különösen így volt ez a háborús főbűnösöknek deklarált személyek, különösen Bárdossy László esetében.² Másrészt viszont az eljárások, illetve az ítéletek minősége rendkívül heterogén volt és nagyban függött az eljáró ügyész, illetve bíró munkájától.³

Hóman Bálint pere⁴ koncepciós elemekkel terhelt, de nem minősíthető kezdettől fogva koncepciós jellegűnek. Bíróság elé állítása logikus lépés volt, hiszen kultuszminiszteri tárcájához zsidóellenes törvények kötődtek. Hómant csak 1945 őszén adták át az amerikai katonai szervek a magyar hatóságoknak. Az ellene folytatott vizsgálat nem sokkal a Bárdossy-, Imrédy-, Sztójay- és Szálasi-per után történt. Ezekben a perekben már bebizonyosodott, hogy sem a bíróságok, sem a vádhatóság felkészültsége nem megfelelő. Mindez leginkább az ítéletek indoklásában volt tetten érhető. Nyilvánvaló volt ugyanis az a politikai szándék, hogy a perekkel nemcsak a vádlottakat, hanem a mögöttük állóhuszonöt éves „Horthy-rendszert” is el kívánták ítélni. Ezzel függött össze az is, hogy a háborús főbűnösök pereit nem Szálásival, hanem Bárdossyval kezdték meg. Ez politikai döntés volt, ami a per eredményeit illetően később fatálisnak bizonyult.⁵

Hóman esete több párhuzamot mutatott Bárdossyval. Egyikük sem vállalt komolyabb szerepet 1942-től az országos politikában. Mindkettejükről elmondható volt viszont, hogy a „Horthy-rendszer” reprezentánsainak számítottak. Hómanra ez talán még jobban igaz, hiszen tíz éven keresztül a rendszer jellegét talán leginkább meghatározó minisztérium vezetője volt. Ez tükröződött a perrel kapcsolatos sajtóhadjáratban is: a Képes Figyelő 1945. november 24-i számának címlapján Hóman szerepelt a következő szöveggel: „A magyar kultúrhóhért is hazahozták”. A per előterében zajló sajtópolémia kezdettől fogva radikális hangot ütött meg, és ebben nem csak a kommunista párt játszott szere-

¹ A népbíróságok működésére lásd Barna Ildikó–Pető Andrea: *A politikai igazságszolgáltatás a II. világháború után Budapesten*. Budapest, 2012 Gondolat, Gyenesei József: *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás? Népbíróságtörténeti tanulmányok*. Kecskemét 2011, Adria Print, Papp Attila: *Néptörvényszék, népbíróság és népbírósi jog Magyarországon*. Etudomány 4. sz. 1-141.o., Karsai László: *The Hungarian Holocaust as reflected in Pepl's Courts Trials in Budapest*. Yad Vashem Studies 32.sz. 59-96.o., Zinner Tibor: *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918–1962*. Budapest, 2005 Magyar Közlöny- Lap és Könyvkiadó.

² Pritz Pál: *Bárdossy László*. Budapest, 2002, Elekra-Könyvesház, Perjés Géza: *Bárdossy László és pere* In. *Hadtörténelmi közlemények* 113. 2000. 4. 771–840.

³ Adott esetben még egy koncepciós elemekkel terhelt ügyben is van erre példa. Pálosi Béla tanácsvezető bíró például a Jány-perben korrektül járt el és nem rajta múlt, hogy a vádlottat halálra ítélték és kivégezték. Lásd Varga László: *Forradalmi törvényesség... Jogszolgáltatás 1945 után Magyarországon*. In: *Beszélő*, 1999. 11. szám, 64-73. o.

⁴ A pert, valamint Hóman életének utolsó szakaszát részletesen, ámde részletes értékelés és Hóman korábbi tevékenységének elemzése nélkül feldolgozta Horváth László Béla: *Hóman Bálint utolsó évei*. In: *Sic Itur ad Astra*, 1993/2-4. szám, 120-226.o.

⁵ Ezt maga Major is elismeri. Major: *Népbírászkodás, forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*. Budapest, 1988 Minerva 231.o.

pet. A polgári demokrata Zsolt Béla a Horthy-korszak egészét „letűnt félfasiszta rendszernek” nevezte, sőt Csécsy Imrével, a lap kiadójával is összeveszett azért, mert utóbbi kifogásolta, hogy Zsolt ellenőrizetlenül azt terjesztette a lapban, mintha Carlye Macartney angol professzor Hóman szabadonbocsátását kérte volna.⁶

A vizsgálat

A politikai rendőrség vizsgálótisztje, Ákos Miklós százados 1945. november 29-i összefoglaló jelentése alapján igyekezett alapos munkát végezni, amit az is bizonyít, hogy beszámolójához nem kevesebb, mint 147 számozott, bizonyító erejű mellékletet csatolt. Ezek, illetve Hóman kihallgatáson tanúsított magatartása igencsak negatív képet mutatott róla, amit az is illusztrál, hogy Ákos Hóman magatartását úgy értékelte, hogy az „a legnagyobb mértékben visszataszító. Vénasszonyos panaszkodása, kertelése, az a mód, ahogy a felelősségvállalás alól kibújni próbál, jellegzetes megvilágításba helyezik nem csak személyét, de rajta keresztül mindazokat az államférfiakat, akik a legutolsó években Magyarország sorsát intézték és a nemzetet katasztrófába döntötték.”⁷

Ákos értékelése sem volt prekonceptióktól mentes. Ez leginkább abban a rasszista ízű megjegyzésében érhető tetten, amely a korábbi antiszemita propagandához hasonlóan egyenlőségjelet tett politikai nézetek és származás között: „Hóman tagadja, hogy imádta a náciakat, és olyan kísérletet próbált tenni, hogy vallomása során a germán fajt és a náci rendszert különválasztva, irántuk való imádatát a kitűnő germánságra és nem annak politikai rendszerére redukálja. Csak nagy vita után ismerte el a két fogalom – sajnálatos módon – azonos voltát.”⁸

Csak a vizsgálótiszt összefoglalójából tudjuk, hogy mit is tartalmazott a 147 bizonyító erejűnek szánt dokumentum. Szóba került benne Hóman teljes, antiszemizmussal összefüggésbe hozható tevékenysége, beleértve a középiskolai numerus clausust, az egyetemi zsidóveréseket és az Értelmiségi Munkanélkülség Kormánybiztosságát, valamint az ÁDOB-rendszert [Állástalan Diplomások Országos Bizottsága], továbbá a csak zsidó hallgatónak létrehozott „kisegítő előképzést”, ami az antiszemita atrocitások melegágya volt.

Ákos nem vette jó néven, hogy Hóman több esetben nyilvánvaló valótlanosságokat mondott neki, magyarán hazudott. Példa erre, amikor Hóman azt állította magáról, hogy csak akkor volt hajlandó a „zsidókérdést kézbevenni, ha a kormány többi tagjától ehhez megfelelő támogatást” kapott⁹ – miközben a helyzet pont fordított volt: Hóman magától és felszólítás nélkül készített ezzel kapcsolatos tervezeteket, amelyek később törvényerőre is emelkedtek, és már azelőtt felszólalt a még ki sem dolgozott zsidótörvények mellett¹⁰, hogy erről minisztertársaival egyeztetett volna (pontosan egy nappal Darányi híres győri beszéde után, 1938. március 5-én már megtette ezt). Hazudott a hadiállapotot szentesítő kormányülésről is, amikor azt mondta, hogy „az is döntő szerepet játszott,

⁶ Horváth: Hóman, 126–128. o.

⁷ BFL XXV-1-a, 864/1946, 8. o. Ákos Miklós összefoglaló jelentése, 1945[?]. november 29.

⁸ Uo, 6. o.

⁹ Lásd BFL XXV-1-a, 864/1946, Hóman vallomása a vizsgálati szakaszban, 1945. november 27., 27.o.

¹⁰ Az erről szóló MTI-tudósítás szerint azt mondta, hogy mivel a zsidóságnak „aránytalan befolyása és részesedése” van „gazdasági téren, az ipar, a kereskedelem és a hitelélet vállalataiban”, és „aránytalanul vesz részt a kulturális életben és a sajtóban”, a „kérdést” rendezni kell. „Nagy tévedés volna azt hinni, hogy erőszakos fellépéssel – mondjuk bunkóval – lehet ilyen kérdést megoldani. Erre azonban gondolni sem szabad, hiszen megvannak törvényes eszközeink ennek a kérdésnek a rendezésére.”

hogy a németek részről burkolt fenyegetésben volt részünk”¹¹ – valójában semmi ilyenről nem volt szó.

Vizsgálójának azt állította, hogy „soha a faji gondolat alapjára” nem helyezkedett, miközben politikai tevékenységében és Teleki Pálnak írt memorandumában a zsidóságot alapvetően fajnak tekintette. Ezen mit sem változtat az, hogy voltak zsidó barátai, sőt sokakat meg is mentett az üldözéstől. Jelentéktelennek tüntette fel szerepét a zsidótörvényekben, holott ebből egyet személyesen terjesztett elő a parlamentben, másoknak pedig az előterjesztése körül bábáskodott. Kihallgatása során igyekezett a zsidókérdést azal bagatellizálni, hogy „a kisebbségvédelmi törvények keretébe tartozónak véltem ezt az ügyet. (...) A MÉP [Magyar Élet Pártja] zsidóbizottságáról egyáltalán nem tudok.”¹² Utóbbi kijelentése igencsak furcsa, mert 1945 novemberi kihallgatásain még elismerte, hogy a MÉP, illetve a NEP [Nemzeti Egység Pártja] zsidóbizottságának tagja volt.¹³ Hóman kisebbségvédelmi utalása hajmeresztő, hiszen a kisebbségvédelem éppen ellentéte annak, mint amit a zsidótörvények jelentettek. Mégis van benne valami konzekvencia. Hóman megnyilatkozásaiból nyilvánvaló, hogy a jogfosztásokat utólag Németh László „Kisebbségben” című esszéjében megfogalmazott gondolatokkal próbálta legitímálni: ezek szerint a zsidókkal az baj, hogy bizonyos értelmiségi állásokban túl sokan vannak, és ezeken a helyeken a magyarság kerül kisebbségbe saját hazájában. Bírósági tárgyalásán azt mondta, hogy ő csak annyit szeretett volna, hogy a zsidóság számarányában részesülhessen a különféle jogokból.¹⁴ Ehhez képest viszont mind a zsidótörvények preambuluma, mind Hóman ezzel kapcsolatos megnyilatkozásai (amelyek bírósági tárgyalásán már ismertek voltak) teljesen mást mondanak. A zsidótörvények Hóman intenciói szerint is azt szolgálták, hogy végső soron a zsidóság teljesen eltűnjön az országból. Érdeemes ennek kapcsán idézni azt a szöveget, amelyet „Rapszodikus gondolatok” címmel Teleki Pálnak írt.

„A zsidókérdés kezelésében végre szakítani kell a kompromisszumok rendszerével. Nem szólva az európai áramlatról, bent az országban is igen széles körökben kelt nyugtalanságot a félmegoldás módszere. Tudatára kell ébrednünk végre, hogy a zsidó, ha kivételezett is, sőt a zsidószármazású és zsidókapcsolatú személy is, ellensége kell hogy legyen a mai kormányrendszernek. Ha nem volna az, önmagát tagadná meg, becstelen volna. Ebből nyilván következik, hogy zsidókat semminő hatalmi pozícióban, sem a közigazgatásban, sem a bírói székben, sem az iskolában nem lehet megtűrni, s nekik a gazdasági életben sem szabad tanácsadói irányító, vezető szerepet kezükben meghagyni. Bármennyire behódolni lássanak is, természetükből következik a kérlelhetetlenség, és ezért titkon mindig ellenük fognak dolgozni. A meglévő törvény rossz. Ezért mielőbb meg kell hozni az új egy-két szakaszos törvényt, mely faji alapra helyezkedik és egyetlen kivételt ismer, meghatározott számú felmentést, amit a kormány előterjesztésére az államfő ad.”¹⁵

Ezekről a feljegyzésekről büntetőperének vizsgálati szakaszában valótlanságokat mondott: „A zsidók kiszorítása a közhivatalokból és különösen a gazdasági életből nem lehetett a törekvésem. Hiszen ekkor mér a zsidók a fajvédelmi törvény alapján a közhivatalokból és különösen a gazdasági életből teljesen ki voltak zárva.”¹⁶ Az állítás nem volt

¹¹ BFL XXV-1-a, 864/1946, Hóman vallomása a bírósági tárgyaláson, 1946. március 18, 62–63. o.

¹² Uo., 1946. március 18, 71. o. Ugyanezt fejtette ki a bírósági tárgyaláson is (89. o.) „Amint már kifejtettem, fajvédelem alatt kb. azt értettem, amit ma kisebbségvédelmen értenek.”

¹³ BFL XXV-1-a, 864/1946, Hóman vallomása a vizsgálati szakaszban, 1945. november 27, 28. o.

¹⁴ BFL XXV-1-a, 864/1946, Hóman vallomása a bírósági tárgyaláson, 1946. március 18. 71. o.

¹⁵ BFL XXV-1-a, 864/1946, Hóman Bálint kihallgatása a vizsgálati szakaszban, 1945. november 27. – Hóman itt felolvasta az 1940. június 20-án keltezett tíz oldalas feljegyzésének teljes szövegét.

¹⁶ Uo, 75. o.

igaz, mert 1940-ben a zsidók kizárása még nem volt teljes körű: a kamarákban 6% erejéig (bizonyos kivételek esetében pedig 12% erejéig) részt vehettek zsidók a gazdasági életben. Az állami hivatalokból pedig a zsidók gyakorlatilag teljesen ki voltak zárva. Memorandumában a zsidók magánszférában történő érvényesülését kívánta Hóman tovább csökkenteni.

Hóman valótlanosságokat állított az Értelmiségi Munkanéküliség Kormánybiztosságáról¹⁷, amikor azt mondta, hogy „Az én időmben, amikor még Kulcsár az Értelmiségi Ifjúság elhelyezésével foglalkozott, sem a kormánybiztosságnak, sem neki nem volt köze a zsidókérdéshez” – miközben a kormánybiztosság a zsidók kárára helyezte el a „keresztény” értelmiségieket.¹⁸

Hóman valótlanosságot állított kitelepítési terveiről is: „Én tehát csupán azokat kívántam kitelepíteni, akik nem asszimilálódtak, és tudjuk, mert ez nem titok, hogy ilyen elemek voltak a zsidóság körében. Szekfű is rámutatott a Harmadik Nemzedék [sic!] című művében a zsidókérdés keletkezésének okaira, teljes objektivitással anélkül, hogy antiszemita hangot ütött volna meg”¹⁹ – ezzel szemben a zsidótörvények szankciói nem az asszimiláció mértékétől, hanem származástól függően sújtották a zsidóságot.

Hóman egy ponton viszont igazat mondott, még ha nem is tárgyalta a kérdést nyíltan. Az antiszemita törvényeket ugyanis a nyilasokkal – pontosabban az antiszemita közhangulattal – versengve kellett meghozni: „Mindig az volt az indoklás, hogy úgymondjam ez a legkevesebb, amivel meg lehet úszni a dolgot, hogy ez az áradat ne söpörjön el bennünket, és ne hozzon olyan túlzó intézkedéseket, amilyeneket aztán később a német megszállás hozott. Ezekkel a törvényekkel tulajdonképpen elébe akartunk menni annak, hogy itt brutális megoldás legyen.”²⁰

Hóman kihallgatásai során meglehetősen szerencsétlen taktikához folyamodott. Bűnösége kapcsán ugyan nem volt nagy jelentősége, de mégis jellemző az, ahogyan a *Giornale d' Italia* 1940. szeptember 17-i illetve a *Magyar Nemzet* 1940. szeptember 1-i számában megjelent interjúját próbálta magyarázni. „Amikor nyolc évvel ezelőtt átvettem a kultusztárca vezetését – mondotta Hóman Bálint az interjúban –, elhatároztam, hogy a magyar közoktatásból kizárom a materialista demokrata liberális felfogást.” Kihallgatásán viszont azt mondta, hogy „ez a mondat nem származik tőlem, vagy az interjúvoló újságíró rosszul adta vissza szavaimat, vagy pedig az ő cikkét fordították rosszul az MTI-nél. Tény hogy a fenti mondat szó szerint azonosan jelent meg a *Magyar Nemzet* című napilap 1940. szeptember 1-i számában, és én nem emlékszem, hogy bármelyik cikk ügyében rektifikációt kértem volna.”²¹

Hóman ügyében Major Ákos 1946. január 15-én átiratot intézett Csillag Dezső²² népegységhez, és ebben felsorolta a vádirat elkészítéséhez fontosnak tartott szempontokat.

¹⁷ A Kormánybiztosságot az 1938. évi XV. törvénycikk állította fel annak érdekében, hogy a törvény által elrendelt „egyensúly” százalékos arányainak betartását a kulturális és gazdasági életben ellenőrizze, valamint segítse a „keresztény” értelmiségi munkavállalók elhelyezkedését. A Kormánybiztosság önálló nyomozói hatáskörrel is rendelkezett. A Kormánybiztosság nemcsak a munkavállalók körében határozott meg százalékos arányokat, hanem a kiosztható bértömeg tekintetében is.

¹⁸ Az értelmiségi munkanéküliség „keresztény” munkavállalók tekintetében 1940-re gyakorlatilag megszűnt, azonban azon az áron, hogy cserébe több tízezer zsidónak minősített személy vesztette el állását.

¹⁹ BFL XXV-1-a, 864/1946, Hóman Bálint kihallgatása a vizsgálati szakaszban, 1945. november 27. 79. o. Az utalás nyilvánvaló oldalvágás korábbi barátja és szerzőtársa, Szekfű Gyula felé, aki a kérdéses időszakban a moszkvai magyar követi poszt várományosa volt.

²⁰ Uo, 77. o.

²¹ BFL XXV-1-a, 864/1946, Hóman vallomása, 30.o.

²² Csillag Dezső személyi adatai egyelőre nem ismertek.

Major véleményében meglepően²³ megengedő volt Hómannal szemben, kiemelve azt, hogy amiben ő bűnös, abban sok más, eljárás alá nem vont személy is elmarasztalható. (Major mások felé áradó rosszindulatát mutatja, hogy külön célzott Mester Miklóstra, aki „ma baloldali támogatással bizonyos szerepet játszik”²⁴.) Mindennek ellenére hasznos tanácsokat adott, amelyeket érthetetlen módon a népügyész egyáltalán nem fogadott meg. Felhívta a népügyészek figyelmét az Értelmiségi Kormánybiztosság kérdéskörére, a zsidóverésekre, amelyeket Hóman következmények nélkül hagyott, a művészeti kamarák ügyeire, amelyekről Hóman kijelentette, hogy miniszterként felügyelni kívánja őket. Megjegyezte azt is, hogy a vizsgálati anyag rendkívül hiányos, minden bizonnyal a dokumentumok zöme a politikai rendőrségen maradt.

Major vádjavaslatai közül torokszorító Hómannak a „sport elzsidósodásával” kapcsolatos tevékenysége. Esterházy János a magyar parlamentben kifogásolta, hogy a kultuszminiszter a sportegyesületek zsidó tagjainak kérdésében olyan jogokat vindikál magának, amire még törvényi felhatalmazása sincsen, mire 1942. június 9-én Hóman kifejtette, hogy „a nemzeti érzésű magyar sporttársadalom egységesen és türelmetlenül követelte a zsidókérdés sportvonatkozásainak megoldását. E kívánságokat magam is megoldandónak tartom. Ha jogszabályaink szerint szükséges volt a nemzsidókat a zsidóktól a tanítás és a nevelés mezején hatásosan elszigetelni, ... éppen ennyire szükséges volt és közérdekből sürgős megoldásra várt a sport elzsidósodását és ezen keresztül a társadalom széles rétegeinek káros irányú befolyásolását gyökeres intézkedéssel megszüntetni.”²⁵ Hóman intézkedéseinek „köszönhetően” a sportegyesületek még a 6%-os arányszámoknál is szigorúbban zsidótlanították magukat – törvényi felhatalmazás nélkül. Ez az intézkedés egyúttal azzal is járt, hogy több zsidónak minősített olimpiai bajnok számára lehetetlenné vált a további sporttevékenység.²⁶

A sportélet zsidótlanítása Hóman esetében nem egy egyszeri döntés, hanem intézkedések sorozata volt. Egyik rendelkezésével elrendelte, hogy a zsidók külön sportegyesületeket kötelesek alakítani, egy másikkal pedig azt írta elő, hogy azok a sportegyesületek, amelyeknek tagjai csak zsidók, nem indulhattak országos bajnoki és nemzetközi versenyeken. Egy 1942. januárban hozott rendelete pedig kimondta, hogy egy sportszövetségnek csak olyan sportegyesületek lehetnek tagjai, amelyek igazolják, hogy nincs a harmadik zsidótörvény értelmében zsidónak minősíthető tagjuk. Azokat a sportegyesületet, amely ennek a rendelkezésnek nem felel meg, fel kellett oszlatni. Ezzel Hóman teljesen kizárta a zsidó-

²³ A Bárdossy-perben és más perekben is Major kifejezetten kitűnt radikális és kíméletlen tárgyalásvezetésével és különféle koncepciók erőltetésével.

²⁴ BFL XXV-1-a, 864/1946, 202.o. Major Ákos átirata. Major állítása valótlan volt, Mester 1945 után teljes visszavonultságban élt.

²⁵ A szöveget idézi BFL XXV-1-a, 864/1946, 205. o. Esterházy interpellációja a 239000/1942. VKM-rendelethez vonatkozott, amellyel Hóman törvényi felhatalmazás nélkül elrendelte a sportegyesületek zsidótlanítását. Az interpelláció eredetijére lásd Felsőházi Napló, 1939–1944, III. 20–25. Lásd még dr. Blasszauer Róbert: Az IHNETOV munkanaplója. Vitéz Béldy Alajos Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból 1941–1943, Budapest, 2002 Petit Real.

²⁶ A vívók közül Elek Ilona és Petschauer Attila ebből a szempontból Hóman Bálint áldozata is volt.

kat a sportéletből, hiszen az egyesületi tagság tiltása a versenyszerű sportolást akadályozta meg. Mindez több neves sportegyesület (köztük az MTK) és klub feloszlásával is járt.²⁷

A vádirat

Hóman ügyében a dr. Resofnik Sándor²⁸ és dr. Csillag Dezső ügyészek által írt vádirat 1946. február 23-án született meg. A vád alapvetően hét pontból állt: 1. hadüzenet, 2. belépés a Nemzeti Szövetségbe 1944 szeptemberében, 3. politikai beszédek a háború folytatása mellett, 4. kapcsolat a nyilasokkal, 5. zsidótörvényekkel kapcsolatos ügyek, 6. Telekihez írt 1940 nyári memoranduma, 7. egyéb antiszemita és demokráciaellenes beszédei. Érdekes módon a numerus clausus szigorítása nem is szerepelt a vádak között. Ebből a felsorolásból is látszik, hogy a vádhatóság egyáltalán nem állt a helyzet magaslatán és elsősorban politikai felhasználhatóság alapján állította össze a vádiratot. Az 1. és 4. pontban szereplő vádak gyenge lábakon álltak, mivel a hadüzenet kapcsán Hóman felelőssége nem állapítható meg, a nyilasokkal való kapcsolata pedig egyáltalán nem volt bárátinak tekinthető. A 2. és a 6. pont is nagyon erőltetett volt, mivel egyik kapcsán sem lehetett bizonyítani azt, hogy (morális szempontból csakugyan vállalhatatlan) cselekedete komolyabb következményekkel járt volna. Különösen furcsa, hogy az ügyészség egy sor bizonyítékot, amelyek még a vizsgálati szakaszban keletkeztek, nem tartott fontosnak, pedig ezek esetében lett volna a legkönnyebb a bizonyítás (lásd a vád tárgyává nem tett kérdésekről szóló fejezetet később). Ugyanígy reflektálatlanok maradtak Major Ákos már idézett javaslatai is.

Hóman magatartása a tárgyalás alatt sem változott. A vádiratra tett észrevételeiben a zsidótörvények kapcsán (5. vádpont) a kisebbségvédelmi elképzeléseit hangoztatta, kiegészítve azzal a freudi elszólással, hogy „azon a vonalon kell megcsinálni a zsidótörvényeket, amely most egész Európában szokásos a kisebbségekkel szemben”. Mindezt annak fényében kell értelmezni, hogy 1946-ban a „kisebbségi kérdés” megoldása a kíméletlen deportálást jelentette – néha nem is annyira eltérő körülmények között, mint két évvel korábban (mint ahogyan arra Bibó István is rámutatott néhány írásában). Azt a tárgyaláson már tagadta, hogy a zsidóbizottság tagja lett volna. Tagadta a 6. vádpontot is, amely szerint ő „faji alapon” állt volna. A 7. vádpontban szerepeltetett szentesi beszédét enyhítő jellegűnek nevezte, mondván: ezzel akarta leszerelni a szélsőségeket. Népbírói kérdésre azt állította, hogy ő nem szigorította, hanem enyhítette a numerus clausust, mert arra kényszerítette az egyetemeket, hogy azok legalább 6% erejéig vegyenek fel zsidókat – utólag megítélve szerencséje volt, hogy a népbíróságnak akkor még nem álltak rendelkezésre azt ezt cáfoló statisztikák.

Hóman emberileg bizonyára joviális személyiség volt, ami egyúttal azt is jelentette, hogy adott esetben zsidókon is segített, sőt együttérzéséről is tudta biztosítani üldözött barátait. Az is biztos, hogy sem bosszúvágy, sem egyéni nyereszkedés nem vezette politikai

²⁷ A sportélet zsidótlánítására áttekintő jelleggel lásd Szegedi Péter: Pálya a magasban (árják a pályán). In: Magyar Narancs, 2008. (31), július 31. http://magyarnarancs.hu/egotripp/palya_a_magasban_arjak_a_palyan-69222.

²⁸ Resofnik Sándor dr. (1887–1948) 50%-os I. világháborús hadirokkantként 1944-ig kivételezett státusban az ügyvédi kamara tagja maradhatott, ezt követően tagságát törölték. 1945. április 10-től a BNB-n népjogász, 1946. március 6-tól a népfőügyész helyettese. 1948. augusztus 28-án elhunyt.

döntései során. Azok a „zsidók”, akik személyes kapcsolatba kerültek vele, általában pozitív benyomást szereztek róla. Erre a legjobb bizonyíték éppen népbírósi pere, amelyben csak egyetlen terhelő tanút léptettek fel vele szemben, míg mellette többen is tettek vallomást. Minden jel arra mutat, hogy Hóman politikai crédójában radikális antiszemita, személyes kapcsolataiban azonban semleges, sőt filozemita is tudott lenni. Ez a magatartása több ember számára életmentő lehetett. Az üldözöttek 99,9%-a számára azonban nem adatott meg az a lehetőség, hogy a joviális történéssel személyes kapcsolatba kerüljön...

Amivel nem vádolták

Sajnos a Hóman Bálintról irattározott népbírósi akta sok dokumentumot nem tartalmaz. Eltűnt az a 147 dokumentum is, amit Ákos Miklós Hómannal szemben összegyűjtött, de a lényegeseket szó szerint tartalmazzák a kihallgatási jegyzőkönyvek. Azokat a tippeket sem használták fel, amelyeket Major Ákos, a BMB [nem BNB? Budapesti Népbírósi] elnöke adott. Így a perben sok mindenről nem eshetett szó, minden jel szerint azért, mert a bíróság el akarta kerülni azt, hogy Hóman pere kizárólag „zsidóügyi sérelmeket” vessen fel. Erről egyébként már a vádhatóság képviselői is gondoskodtak, akik éppen azokat a kérdéseket hagyták ki a vádiratból, amelyek esetében a bizonyítás a legegyszerűbb lett volna. Helyette politikai vádak összeállításával foglalkoztak.

Ennek a magatartásnak több oka is volt. A legfontosabb minden bizonnyal az, hogy ebben az időszakban a vizsgálatokat végző politikai rendőrség, illetve a népügyészség reprezentánsainak jelentős része még zsidó származású személyekből állt (arányuk azonban folyamatosan csökkent). Kezdeti felülreprezentáltságuk nem bosszúvágyukból fakadt (bár erre is lett volna okuk), hanem abból, hogy az új rendszer ezekbe a funkciókba előszeretettel nevezett ki korábbi üldözötteket, mivel esetükben nem kellett foglalkozni a múltat illető politikai ellenőrzés fáradtságos munkájával.²⁹ Mivel a kinevezést nem előzte meg felkészítés, és a kinevezettek többsége nem is értett a büntetőjoghoz, ezért az ügyészségi munka általában, így Hóman perében is katasztrofális színvonalúnak bizonyult.

Maguk az érintettek minden bizonnyal rendkívül kínosan érezhették magukat amiatt, hogy zömmel olyan ügyekben kellett eljárniuk, amelyek közvetlen hozzátartozóik sorsát is érintették.³⁰ Erre a problémára már az antiszemitizmussal egyáltalán nem vádolható Bibó István is korán felhívta a figyelmet.³¹ Zsidó származásúként szabadulni akartak zsidó identitásuktól³² és még a látszatát is el akarták kerülni annak, hogy a népbírósi eljárás egyfajta „zsidó bosszú”, mivel ezzel saját magukat diszkreditálták volna, és ezért

²⁹ Mindezt még Major Ákos is elismeri: a népügyészség tagjai „ismeretlen nevű, főleg pesti ügyvédekől tevődtek össze, javarészt olyanokból, akiket származásuk megakadályozott abban, hogy a fasiszmus alatt kompromittálják magukat. (...) Szerény jogi képzettséggel, polgári ügyvédi gyakorlattal rendelkeztek: büntető praxisa alig volt valakinek. (...) előfordult, hogy egy-egy keretlegény ügyének tárgyalásakor a tanács tagjainak zöme és esetleg a tanácsvezető valamint a népügyész is zsidó származású volt. A népbírósi pártcsoportok vezetői közül az MKP, az SZDP és a PDP élén ugyancsak zsidók álltak.” Major: Népbíráskodás, 160., 187.o.

³⁰ Hóman perében első fokon a már említett személyeken túl elsősorban Gálfalvi István tanácsvezető bíró, Katona Jenő politikai ügyész (korábban újságíró) és dr. Szekeres Károly ügyész járt el.

³¹ Bibó István: Zsidókérdés Magyarországon 1944 után. In: uő: Válogatott tanulmányok 1945–1949. II. kötet, Budapest, 1986, Magvető, 762–774, különösen 771–772.

³² Barna–Pető: *A politikai igazságszolgáltatás*, 126. o. Nem volt még!!!

pótcselekvésként szívesebben kreáltak háborús bűnbakokat. Ez az igyekezetük a legteljesebb mértékben találkozott a kommunista párt intencióival. Rákosi Mátyásnak döntő befolyása volt a népbíráskodás keretfeltételeinek kialakításában, és politikai érdeke azt kívánta, hogy ezt az eszközt hatalma legitimálására használja fel. Hóman Bálint esetében is ezek a körülmények határozták meg a perben részt vevő személyek magatartását.

Mindez emberileg nem teljesen érthetetlen, mivel a népbírói eljárásokat amúgy is a „zsidó bosszú” toposza lengte körül, és ezért az érintettek mindent igyekeztek elkövetni ennek elhárítására, ami abban is tetten érhető, hogy kerülték a „zsidó” kifejezés használatát. A zsidó származásúak túlnyomó többsége ugyanis nem akarta, hogy származása nyilvánosságra kerüljön, miközben a nem zsidó társadalomtól különböző okokból³³ továbbra is elkülönült.

A „zsidó bosszú” problematikáját súlyosbította, hogy a népbírói eljárások elé kerülő ügyek túlnyomó többsége olyan eljárás volt, ahol a sértettek „zsidók”, a vádlottak pedig „keresztények” voltak. A budapesti népbírói eljárások által tárgyalta ügyekből szűrőpróbaszerűen ellenőrzött 500 per túlnyomó többsége munkaszolgálatosokkal, pontosabban keretlegényekkel kapcsolatos eljárás volt.³⁴ Ez a körülmény még inkább arra kényszerítette az ügyekben részt vevő vádlókat és bírókat, hogy a vádakat a zsidóügyek minél kevésbé történő kidomborításával fogalmazzák meg, hiszen ha nem így járnak el, akkor az eljárások hitelességét sértették volna. A népbírói eljárások deklarált célja volt ugyanis, hogy eljárásukat objektívnak és a teljes magyar nép nevében meghozottnak tüntessék fel, és ezzel egyáltalán nem lett volna kompatibilis, ha nyilvánosan is beismerésre kerül, hogy az ügyben ítélezők egyúttal sértettként is érintettek az eljárásokban.

Mondanom sem kell, hogy ez szőnyeg alá söprő magatartás a „zsidó bosszú” rémképét semennyire sem csökkentette, viszont a népbírói perek minősége szempontjából azonban fatális következményekkel járt: alapvető vádpontok sikkadtak el miatta.

1. Nem rótták fel Hómannak, hogy kultuszminiszterként a numerus clausus alkalmazásának lelkes és túlbuzgó híve volt. Egyik első ténykedéseként 1932-ben utasította az egyetemeket, hogy a felvételeknél szigorúbban járjanak el.³⁵ 1933 őszén Hóman a parlamentben már bejelentette azt is, hogy a kormány a numerus clausust a középiskolákra is ki akarja terjeszteni. Az eredmény nem is váratott sokat magára: a zsidó diákok arányszáma az egyetemeken és főiskolákon a korábbi 9,7%-ról már 1937-re 3,9%-ra csökkent – miközben még az egyébként 1928 óta jogi értelemben nem létező, „arányos” felvételt előíró törvény is 6%-ot tett volna

³³ Az elkülönülés okai kézenfekvőek: az eltérő kulturális háttér, modernizációhoz való más jellegű viszony és az antiszemitizmustól való félelem egyaránt azt erősítette, hogy a kifelé teljesen tűnő asszimiláció csak részleges legyen. Mindezt tovább erősítette a zsidóság teljesen egyenetlen társadalmi eloszlása. A középosztályon belül zsidó és nem zsidó gyakran egymás konkurencijaként lépett fel. Lásd Gyáni Gábor: *Nép, nemzet, zsidó*. Budapest, 2013, Pesti Kalligram.

³⁴ Barna Ildikó–Petó Andrea: *A politikai igazságszolgáltatás a II. világháború után Budapesten*. Budapest, 2012 Gondolat, 55-56.o. Az ügyek 43%-ában munkaszolgálatosként vagy más állami intézmény által üldözve zsidók voltak a sértettek, további 7%-ban zsidók voltak sértettek, de 1945 utáni ügyekben, a perek 26%-ában a vádlottak fegyveres pártszolgálatosok voltak és sértettjeik nyilván szintén zsidók, 12% pedig „ideológiai ügynek” volt minősíthető zsidók explicit említése nélkül és a maradék 12%-ban egyéb népbírói ügyeket tárgyaltak, amelyekben nem fordultak elő zsidó sértettek. Összesítve tehát az ügyek 76%-ának volt közvetlen zsidó vonzata.

³⁵ Képviselőházi Napló, 1931, XVIII kötet, 332. oldal. Az adatért Kovács M. Máriának mondok köszönetet. Lásd még Ladányi Andor: A numerus clausustól a numerus nullusig. In: *Múlt és Jövő*, 56–74, itt különösen 59–60.o.

lehetővé.³⁶ Ezzel párhuzamosan rendkívül megemelkedett a csupán elégségesen érettségizett "keresztény" hallgatók száma, arányuk az egyes karokon elérte, sőt több helyen meg is haladta az 50%-ot! Még az az abszurd helyzet is előfordult, hogy rendkívüli hallgatóként elégtelen érdemjeggyel is felvettek "keresztény" jelentkezőt, ha az illető ígéretet tett a pótérettségire.³⁷ Mivel a zsidó jelentkezőkből csak a legjobbkat vették fel (a jelesen érettségizettek töredékét), ezért elképzelhető az a színvonalbeli különbség, ami az egyetemeken ennek hatására kialakulhatott a tehetségesek és a tehetségtelenek csoportja között. Bibó István az ilyen helyzetekre célozva beszélt "szerencsétlen társadalmi találkozásokról"³⁸. Nem véletlen, hogy a gyengébb képességű hallgatók egy része frusztrációját zsidó társaik rendszeres verésével vezette le, a korszakban az egyetemi randalírozások folyamatosak voltak.³⁹ Hóman ezzel egyrészt hozzájárult ahhoz, hogy a magyar felsőoktatást előntse a gyenge képességű, színvonalatlan és többszörösen frusztrált jelentkezők áradata, másrészt megfosztotta az országot elitjének egy részétől. 1940-ben Hóman egyfajta visszatekintést készített a numerus clausus alkalmazásáról és ebben nyíltan elismerte, hogy 1928-tól a nemzetközi tiltakozások miatt "alkalmi intézkedésekkel" kellett, a "zsidó" szó említése nélkül elérni a törvény fenntartását. Ez egyet jelent annak elismerésével, hogy a zsidók kirekesztésének 1938-ig valós törvényi alapja nem volt. Hóman ezzel is megvalósította a népellenes bűncselekmény fogalmát.⁴⁰

2. Nem rótták fel Hómannak azt sem, hogy a rendszeres egyetemi zsidóverések kapcsán gyakorlatilag nem tett semmit, azt leszámítva, hogy sajnálkozva megjegyezte, hogy a zsidókérdést nem bunkósbottal kellene megoldani. A verekedések főkolomposait azonban nem büntette meg. Egyetlen keresztény hallgatót sem távolítottak el magyar egyetemről azért, mert fizikai atrocitásokat követett el zsidó társaival szemben. Hóman felelőssége itt tehát a bűnpártolás.
3. Nincs nyoma annak, hogy a vizsgálat és ennek nyomán az ítélet foglalkozott volna Hóman zsidótörvény-előkészítő tevékenységével, holott erre dokumentum is utal. Hóman 1938. február 25-én terjesztette elő a minisztertanácsnak az értelmiségi munkanélküliség felszámolását célzó programját. Ennek második pontjában az „idegen állampolgárok” – azaz a zsidók – visszaszorítását és kiutasítását javasolta. Ötletei közül újnak minősült az a követelés, hogy az értelmiségi munkanélküliség

³⁶ Az ezzel kapcsolatos részleteket lásd Kovács M. Mária: Törvénytől sújtva. A numerus clausus Magyarországon 1920–1945. Budapest, 2012 Napvilág, 212–215. o.

³⁷ Részleges adatok is azt mutatják, hogy a pécsi tudományegyetem jog- és államtudományi karára az 1935/36-os tanévben legalább hat személyt vettek fel pótérettségivel, négy személy pedig bukott érettségivel is folytathatott ugyanott tanulmányokat. Természetesen egyikük sem volt zsidó vallású. Lásd Pécsi Tudományegyetem, Egyetemi Levéltár, VIII., 104.e, 201. doboz, (a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának felvételi iktatókönyve). Az adatokért Zeidler Miklósnak mondok köszönetet. Kovács M. Mária idézett munkájának 206–207. oldalán a budapesti orvosi kar kapcsán 1928–1929 között 30 jelesen érettségizett zsidó jelentkező elutasítását és 189 elégséges illetve 115 bukott „feltehetően nem zsidó” felvettet említ. A jelenség tehát már Hóman minisztersége előtt is tömeges méretű volt.

³⁸ Bibó: Zsidókérdés, 688–704.o.

³⁹ Ladányi Andor: A numerus clausustól a numerus nullusig. In: *Múlt és Jövő*, 2005/1, 64., 68. o.

⁴⁰ Hóman 1941 után a parlamentben a numerus nullust is helyeselte és a kolozsvári egyetem több szakán teljességgel megtiltotta zsidók felvételét. Lásd Kovács M. Mária: Törvénytől sújtva 219.o. „Az újjá- szervezett kolozsvári magyar egyetemen Hóman utasítása alapján zsidó hallgatót az orvosi, a bölcsészeti és a matematikai-természettudományi karok I. és II. évfolyamára – a magasabb évfolyamok zsidó hallgatóinak nagy számára tekintettel – egyáltalán nem lehetett felvenni. Hóman 1940. december 11-i képviselőházi nyilatkozata szerint az I. évre felvett zsidó hallgatók aránya a karokon „általában 1,8-2% között mozog” Ladányi, http://www.multesjovo.hu/hu/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/466/, 69 old.

kezelésére kormánybiztosság állítandó fel. A kormánybiztos feladata a magántőke ellenőrzése lett volna, amely bejelentési kötelezettséggel tartozna az értelmiségi munkakörökben történő minden változásról – a későbbiekben a zsidótörvény ezt a követelését meg is valósítja. A 19. pont szerint „Közmunka, közszállítás, ipari kedvezmény, kiviteli és behozatali engedély csak annak adható, aki igazolja, hogy bizonyos számú keresztény munkaeöltőt máris foglalkoztat vállalatában.”⁴¹ Ez az ötlet a zsidótörvény megelőlegezése volt, mivel annak lényege éppen a zsidók és a keresztények „arányosítását”, azaz a totális numerus clausust jelentette.⁴²

4. Nemcsak Hóman perében, hanem érdekes módon egyetlen más politikai perben sem foglalkozott a vádhatóság annak megállapításával, hogy ki hozta létre a NEP, illetve a MÉP „zsidóbizottságát”, milyen tevékenység is folyt ebben a testületben és kik voltak tagjai.
5. Nincs nyoma annak sem, hogy Hómanon számon kérték volna azt a jogsértés-sorozatot, amelyet leginkább az „Őrségváltás”, illetve a zsidótörvény felügyeletére hivatott „Értelmiségi Kormánybiztosság” kifejezéssel foglalhatunk össze. Az „arányosítás” Hóman akaratának megfelelően a zsidótörvényben kötelezően előírt céllá vált, a kormánybiztosság ötlete kiegészült azzal, hogy feladatává vált az „arányosítás”, azaz a zsidótörvény végrehajtásának ellenőrzése. A Hóman által felügyelt Értelmiségi Kormánybiztosságnak papíron az értelmiségi munkanélküliséget kellett volna megszüntetnie, de a gyakorlatban ez csak a zsidók „keresztényekkel” történő kicserélését jelentette. Ehhez az intézmény rendkívül széles körű jogosítványokat kapott. A nemzsidók pozitív diszkriminációját felváltotta a zsidók szisztematikus negatív diszkriminációja, azaz a totális numerus clausus. A kormánybiztosság 35 ezer munkavállalót tartott nyilván, 290 fős személyzetéből 100 kizárólag a zsidótörvények végrehajtásának ellenőrzésével foglalkozott.⁴³ Ezek a számok 1941-re, amikor a kormánybiztosság már kikerült Hóman ellenőrzése alól (közvetlenül a Miniszterelnökség alá rendelték), tovább növekedtek, a kormánybiztosság létszáma 1941-re elérte a 600 főt. Ez a kormánybiztosság volt az a szerv, amelyhez a legtöbb rosszindulatú feljelentés érkezett, elsősorban stróman-ügyekben, ebben a kategóriában fél év alatt 14 ezer feljelentés futott be.⁴⁴ A feljelentések mellett a kormánybiztosság saját hatáskörben is nyomoztatott, 1939 decemberére már tizenötezer eljárás indult a zsidótörvények megszegői ellen.⁴⁵ A kormánybiztosság vezetője, Kultsár István hírhedten radikális antiszemita volt, amiről Hómannak is tudnia kellett.⁴⁶ Ennek ellenére kinevezte erre a posztra, a politikai felelősség ezért őt is terhelte.
6. Nem vonták felelősségre Hómant azért sem, hogy saját miniszteri hatáskörben rendelkezett el a 6 százalékos zsidókvóta alkalmazását a középiskolák első évfolyamára

⁴¹ MOL K 27, 194. doboz, 37.sz. előterjesztés 1938. február 25.

⁴² Ujváry Gábor szerint a keresztények arányszámának növelése nem jelentette a zsidókvóta bevezetését. Tekintettel arra, hogy harmadik csoport, amelyeknek kárára a keresztények arányszámát növelni lehetett volna, nem létezett, véleménye nem értelmezhető.

⁴³ Ablonczy Balázs: *Teleki Pál*, 437. o.

⁴⁴ *Képviselőházi Napló 1935–1940*, XXII. kt, 325. o.

⁴⁵ MOL K 27, 199. doboz, 1938. december 20-i minisztertanács iratai, melléklet a 702. irományhoz, 10. o.

⁴⁶ Kultsár tevékenysége politikai okokból Kállay Miklós miniszterelnöknek is kényelmetlen volt, de sokáig nem tudott nyíltan fellépni a túlbuzgó államtitkárával szemben. Végül 1943. március 10-én leváltotta, formailag egy korrupciós ügy miatt.

történő felvételeknél is.⁴⁷ Azért sem vonták felelősségre, hogy négy budapesti középiskolákban, ahová több zsidó felvételét engedélyezte, elrendelte a zsidó és nem zsidó tanulók fizikai szegregálását: a keresztény diákok számára A osztályokat, a zsidók számára B osztályokat kellett felállítani. Ezen politikai felelősségét nem szünteti meg az a tény, hogy a felekezeti iskolákra és néhány más iskolatípusra nem vonatkozott, és az sem mentség, hogy a közoktatásból kiszoruló bejuthattak a szakmunkásképzésbe. Már a korabeli újságok⁴⁸ is beszámoltak ugyanis arról, hogy Hóman intézkedései miatt a zsidónak minősített tanulók tömegei szorultak ki a középiskolai oktatásból.

7. Csak részben vonták felelősségre Hómant azért, mert elviekben további radikális intézkedéseket követelt. A parlamentben Hóman világossá tette, hogy a második zsidótörvény tiltó rendelkezéseit is kevésnek tartja. 1940. október 11-én Palló Imre nyilas képviselő beszéde közben jelezte, hogy a 6 százalékos zsidókvóta helyett ő maga a numerus nullust, a zsidók teljes eltiltását tartja követendő célnek. „Az egyetemi és főiskolai beiratkozás korlátozását – mondta Palló – csak egyetlenegy csoportra kell megtartani, a zsidóságra. (Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter: »Úgy van!«) Mégpedig a numerus nullus erejéig. (Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter: »Úgy van!«)”⁴⁹ Hóman a numerus nullus érdekében rendszeresen eljárta és a következőképpen indokolta meg követelését a parlament közoktatásügyi bizottságának ülésén. A zsidókat azért nem lehet még a 6 százalékos zsidókvóta erejéig sem értelmiségi állásban foglalkoztatni, mert a magyar állam üldözi a zsidókat. Ha pedig így van, akkor „becsületes” zsidók az őket üldöző állammal nem működhetnek együtt. „Egy országban – mondta –, ahol zsidótörvény van érvényben, és ez a törvény még szigoríttatni is fog, zsidó orvosokra bízunk az egészségügyi gondozást. Aggodalmasnak látom ezt azért, mert zsidó orvos az egészségügyben és zsidó tanár az iskolában – ha becsületes ember – nem képviselheti annak a nemzetnek és népnek az érdekeit, amely őt korlátozza, és ki akarja szorítani.”⁵⁰ A vizsgálat nem tárta fel kellően azokat a kormánypart jobbszárnya által 1943-ban, illetve 1944 februárjában készített memorandumokat sem, amelyeket Hóman is aláírt. Ezek a memorandumok további radikális zsidóellenes intézkedéseket követeltek. Hóman a memorandumok aláírását elismerte, de motívumaira a bíróság előtt magyarázatot nem adott.⁵¹
8. Egyáltalán nem vonták felelősségre Hómant a sportélet „zsidótlánításáért”, holott ez a kérdéskör is az ő tárcájához tartozott, és ezen a területen ő törvényi felhatalmazás nélkül, radikálisan járt el.

⁴⁷ Magyar Nemzeti Levéltár, VKM K 592-1940-3-54654, idézi Kovács M. Mária: Magyar-e a nagypapa? In: Magyar Nemzet, 2015. augusztus 15.

⁴⁸ Zsidótörvény a középiskolában? Magyarország, 1939. június 27. 7.o., A középiskolai osztályok létszámát 40 tanulóra korlátozták. Magyar Nemzet, 1940. június 27, 7.o. és uo. 1940. június 28, 4.o.: Kedden befejeződtek a középiskolai beiratkozások, igen sok izraelita jelentkezőt utasítottak vissza.

⁴⁹ Képviselőházi Napló, 1939–1944, VII. kötet, 101. o.

⁵⁰ MNL OL, K 510, jegyzőkönyv, a közoktatásügyi bizottság ülése, 1940. október 12. Ezt az indoklást Kovács M. Mária különösen cinikusnak, míg Ujváry Gábor egy zsidótörvényekkel egyet nem értő személy önmarcangoló véleményének tartja.

⁵¹ Glatz Ferenc: Németbarátság, kollaboráció, megszállás. Hóman Bálint 1944. március 19-ről. In: Az 1944. év története. Szerkesztette Glatz Ferenc. História Évkönyv 1984 [1985], 30–39. o.

A BNB ítélete

A BNB gyakorlatilag átvette a vádirat „eredményeit” és ítéletében Hómant a háborús bűncselekmény mellett (Nbr. 11. §. 2. pont)⁵², amit azzal is elkövetett, hogy újságcikkkel, beszédekkel és más tevékenységgel nagy nyilvánosság előtt folyamatosan a közfelfogást negatív irányban befolyásolta (Nbr. 11. §. 6.pont), népellenes bűncselekményért is elmarasztalta (Nbr. 15. §. 1., 3., és 17. §. 4. pontok). Hómant ezért 10 év fegyházra ítélték. Érdemes ezzel kapcsolatban felsorolni a vonatkozó paragrafusokat.

Az 1945. évi VII. törvény 15. §. szerint népellenes bűntettben bűnös:

1. a minisztériumnak, az országgyűlésnek az a tagja vagy az a vezető állást betöltő közalkalmazott, ki a nép érdekeit súlyosan sértő jogszabály kezdeményezője volt, vagy annak meghozatalában tudatosan részt vett – ennek a kritériumnak Hóman Bálint többszörösen is eleget tett, mivel több jogfosztó jogszabályt kezdeményezett –, még ha vitatott is ennek a kezdeményezésnek mértéke – illetve miniszterként az összes ilyen jogszabályt jóváhagyta, továbbá a NEP, illetve a MÉP „zsidóbizottságaiban” ezeket előkészítette, illetve ilyen jogszabályokat különböző memorandumokban sürgetett, valamint a tárcája alá tartozó területen kezdeményező módon lépett fel a zsidótörvény végrehajtásában. Külön meg kell említeni itt az 1939. évi IV. törvénycikk 7. §-át, amely a nyílt zsidókvótát vezette be a felsőoktatásban.⁵³

Népellenes bűnös továbbá az is (2. pont), aki a az 1939. évi szeptember hó 1. napját követő időben közhivatali ténykedése során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában a számára előírt ténykedést túlhaladva, olyan tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot vagy a testi épséget veszélyeztette vagy sértette, vagy egyes személyek vagyoni romlását elősegítette. A BNB ítélete Hómannak ezt a numerus clausus törvény szigorítása kapcsán rótta fel, ami azért érdekes, mert ez a vádak között nem szerepelt.

Népellenes bűnös továbbá az is (3. pont), aki közalkalmazottként következetesen népellenes, fasiszta-barát hivatali működést fejtett ki – Hómanra ez is alkalmazható volt, demokráciaellenes, antibolsevista és háborúpárti nyilvános felszólalásai miatt.

Hozzá kell tennünk, hogy a népellenes bűncselekményekre a legsúlyosabb esetben is csak 5 év fegyházbüntetést lehetett volna kiszabni, a népellenes vétségekre pedig csak egy év fogházat. Ebből is egyértelműen látszik, hogy mi motiválta a BNB, illetve később a NOT (Népbíróságok Országos Tanácsa ítéleteiben azt, hogy a hangsúlyt nem a népellenes, hanem a háborús bűncselekményre helyezték, azt ugyanis a legsúlyosabb büntetéssel is lehetett szankcionálni.

Hóman a tárgyalás során a numerus clausus szigorítását leszámítva elismerte a vele szemben felhozott tényeket, de ennek ellenére nem tartotta magát bűnösnek. Védekezésében a korszellemre, Szekfű Gyulára, illetve arra hivatkozott, hogy tetteinek konkrét következménye nem volt, illetve azt állította, hogy antiszemita megállapításai csak a

⁵² Háborús bűnös az, „aki mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezető állást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője, vagy, bár a következményeket előre láthatta, részese volt olyan határozat hozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta.”

⁵³ „A zsidótörvénnyel kapcsolatos rendelkezések a tanárok közt történő végrehajtását Kultsár István kormánybiztosságára, illetve őrá, mint kultuszminiszteri osztályfőnökre bízta.”

nem asszimilált zsidóságra vonatkoztak. Számos mentőtanú vallott mellette, ők azonban nem a vádakát cáfolták, hanem csak azt tudták bizonyítani, hogy Hóman velük szemben nem volt antiszemita.

A NOT ítélete

A NOT 1946. augusztus 17-i ítélete a BNB amúgy rossz, de még viszonylag differenciáltnak tekinthető ítéletét megváltoztatta és a terhelt össztevékenységét háborús büntettnék (Nbr. 11. §. 1. pont)⁵⁴ minősítette, anélkül, hogy Hómant bármi alól felmentette volna. Az indoklás az volt, hogy „az jellemzi a háborús és népellenes büntettek elkövetőit, hogy ítélezés alá kerülő működésük nem egy vagy kisszámú és egymással semmi összefüggéssel nem lévő cselekvőiséget, hanem épp háborús, illetve népellenes beállítottságukból folyóan egy folyamatos, rendszeres tevékenységet mutat, amelyet az egyes résztvétekenységek kellő kivizsgálása után az ítélező bíróságnak egységbe kell foglalni. Meg kell keresni azt a törvényes tényálladékot ezután, amely a vádlott egész tevékenységét felöleli, és ennek a legtagabb tényálladékot felölelő büntettek viszonylatában *az egyes és önmagukban is külön háborús vagy népellenes büntettet megvalósító részmozzanatok* [kiemelés tőlem U. K.] eszközös cselekményként fognak mutatkozni, illetve amabba be fognak olvadni.”⁵⁵ Ezen felül a NOT ítélete azt is leszögezte, hogy az elsőfokú bíróság népellenes büncselekmény kapcsán tett megállapításait irányadónak tekinti. Ezzel az ítélettel a NOT ugyan súlyosbította a minősítést, de a téves minősítés eltussolta Hóman tényleges felelősségének lényegét, ami valójában nem a háborús büntettnékben, hanem a népellenes büntettnékben lett volna pontosan megfogalmazható. Az ügy NOT előtti előadója, dr. Sömjén Pál, valamint dr. Borbély János népfőügyész-helyettes és dr. Szabó Mihály tanácsvezető bíró egyébként sem tartoztak a „politikamentes” szereplők közé.⁵⁶ Hozzá kell tennünk, a NOT ítéletét Hóman rehabilitálói tévesen értelmezik. Ujváry Gábor szerint az 1946-os népbírósági ítéletnek „egyedüli vádpontja”⁵⁷ az volt, hogy Hóman részt vett azon a rendkívüli minisztertanácsi ülésen, amely 1941. július 26-án megállapította a hadiállapot beálltát a Szovjetunióval – miután Horthy Miklós, államfői jogával élve már határozott erről.”⁵⁸ Valójában azonban a NOT ítéletében, mint ahogyan azt az előbbiekben idéztem, nem ez áll, hanem ennek éppen az ellenkezője. A NOT az összes népellenes vádpontot fenntartotta, és azt látta jónak, ha ezt a tényállást a háborús büncselekmény gyűjtőfogalma alá gyömöszöli be.

A részleges felmentés

Hóman ügyében több próbálkozás történt az ítéletek felülvizsgálatára. 1994. október 20-án a Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati kérelmet elutasította. 2001. november 15-én a Fővárosi Bíróság, 2002. március 13-án pedig a Legfelsőbb Bíróság a perújítási kérelmet elutasította. 2013-ban a Fővárosi Ítéletábla (FIT) a perújítási indítványt újra elutasította.

⁵⁴ Háborús bűnös az, „aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette”

⁵⁵ BFL XXV-1-a, 864/1946, 287.o. idézet a Fővárosi Törvényszék 3.B.5.19/2014/12. számú ítéletéből.

⁵⁶ Mindhárman részt vettek korábban a Bárdossy-perben (Szabó itt legalább a kegyelmi kérelmet támogatta), Borbély 1957 után a legtöbb halálos ítéletet meghozó bíró lett és ezért a „mosolygó halál” melléknevet is megkapta, 1962-ben a sztálinista káderek menesztésével őt is nyugdíjba küldték.

⁵⁷ A megfogalmazás pontatlan, mert ítéletnek nincs vádpontja, hanem csak „tényállási pontja” van.

⁵⁸ Lásd Ujváry Gábor: Hóman Bálint rehabilitálása. In: Rubicon 2015. 4. szám, 49. o.

A Kúria azonban 2014. január 29. napján az Ítéletábrá végzését hatályon kívül helyezte és új eljárást rendelt el. 2014. április 3-án a FIT elrendelte a perújítást.

A Fővárosi Törvényszék (FT) a 2014. október 6., 2015. február 27. és március 6. napján megtartott tárgyalásai alapján 2015. március 6-án meghozott ítélete Hómant a Nbr. 11. §. 1. paragrafusára alatti bűntett alól felmentette. Az ítélet egyáltalán nem tért ki a BNB és a NOT által is elismert népellenes bűncselekményekre. Ez az eljárása több mint sajátos, hiszen mint már említettem, a NOT ítélete leszögezte, hogy az ítélet büntetni kívánja „a vádlott egyes olyan tevékenység[ét] is”, amelyet népellenes bűntettként minősített a Népbíróság, mert „nincs kétsége az Országos Tanácsnak tekintetben, hogy a vádlottnak a nép érdekeit súlyosan sértő jogszabályok kezdeményezésében vagy meghozatalában következetesen népellenes hivatali működése, nyomtatvány, beszédek útján megnyilatkozásai végső fokon a háborús célt szolgálták.”⁵⁹

A Fővárosi Törvényszék a BNB, illetve a NOT által is elismert és vád tárgyává tett népellenes cselekmények értékelésével nem foglalkozott: „A jogerős ítélet további megállapításait a törvényszék nem vizsgálta [kiemelés tőlem – U. K.], mert jelen perújítási ügyben kizárólag a háborúba való belesodródás lehetett a bizonyítás tárgya.” Ez alól viszont a FT Hómant felmentette. A FT indoklása kihasználta azt, hogy a NOT ítélete nem volt teljesen egyértelmű, mivel azt tartalmazta, hogy egyrészt Hóman „össztevékenysége” valósítja meg a háborús bűncselekmény vádját, másrészt viszont arra is hivatkozott, hogy „egy-magában az a tény, hogy Hóman részt vett a hadüzenet deklarálásában, már megvalósítja a háborús bűnösség tényállását.”⁶⁰ A FT ezt a kétféle definíciót ellentmondásnak értékelte, és arra a véleményre helyezkedett, hogy csak az össztevékenység (értve ezalatt mindazt, amit az elsőfokú eljárás bizonyított) alapján nevezhető Hóman háborús bűnösnek. Mivel ebből az össztevékenységből a hadüzenet deklarálása kapcsán a szándékoság hiányzik, ezért ami történt, az háborús bűncselekménynek nem nevezhető – legalábbis a FT szerint.⁶¹

Nehéz követni az FT döntésének logikáját. Egyrészt azért, mert a NOT meghatározása nem ellentmondásos, hanem arra utal, hogy háborús bűnt kétféle úton lehet elkövetni: „össztevékenységgel” vagy/és a „hadüzenet deklarálásával”. Hóman a másodikban csakugyan nem volt vétkes, de az ezt leszámított tevékenységének értékelését továbbra is lehetett volna „össztevékenységként” háborús bűnnek minősíteni. A NOT ugyanis az össztevékenységre nem azt a definíciót adta, mint amit az FT. Az FT szerint a perben elmarasztalás tárgyává tett cselekmények összességéből akár csak egynek hiánya is elegendő ahhoz, hogy az „össztevékenység” kifejezés ne legyen fenntartható. Ezzel szemben viszont a NOT értelmezésében az „össztevékenység” egy folyamat, és sehol sincsen szó arról, hogy a folyamat minden egyes elemének szükségszerűen feltételeznie kell egymást, illetve arról sem, hogy egyetlen elemének hiánya magát az „össztevékenységet” is kétségbe vonta volna.⁶² Egy példával élve: az FT logikája szerint az „össztevékenység”

⁵⁹ BFL XXV-1-a, 864/1946, Ítélet, 288. o.

⁶⁰ „Az Országos Tanács felismerése szerint vádlott ítélet tárgyává tett össztevékenysége maradéktalanul megvalósítja a felhívott törvényhelyben szabályozott tényálladékokat.

Egy-magában az a körülmény, hogy vádlott, mint a kormány tagja, részt vett a kabinetnek azon ülésén, amely 1941. évi június hó 26-án deklarálta a hadiállapot beálltát a Szovjetunióval szemben, már e törvényhely alá vonandó háborús bűnökként mutatja a vádlottat.”

⁶¹ BFL XXV-1-a, 864/1946, Ítélet, 328.o.

⁶² A NOT indoklása szerint: „[a] népbíróság elé kerülő vádlottak folyamatos cselekvőképességeit nem kiszakítva, egy-egy részletben, külön-külön kell elbírálni, hanem a kivizsgált résztvékenységeket egy összefüggő egészbe kell foglalni (jogegység). Háborús és népellenes bűntettek tényálladékaik maguk is szabály szerint »te-

nem merítette volna ki a háborús bűncselekmény fogalmát, ha a felülvizsgálat mondjuk azt bizonyította volna be, hogy Hóman nem adta a BNB ítélete kapcsán említett nyilatkozatot a Giornale d' Italia című lapnak, miközben a NOT ítélete külön egy ilyen rész hiányából nem következett volna arra, hogy a többi, külön-külön is terhelő cselekmény ne lett volna elegendő a háborús bűnösség megállapításához.

Történeti értékelés

Hóman Bálint védelmezőinek visszatérő érve, hogy helytelen egy ember értékelését kizárólag a zsidókhoz való viszonyához kötni – más szavakkal helytelen a nagyformátumú historikust az emberi jogokhoz való viszonyán mérni, amikor személyiségéhez tudományos és egyéb érdemek köthetőek. Ez az értékelés két szempontból is kínos félreértés. Egyrészt azért, mert meglehetősen furcsa elvárás olyan személy „nemzeti kanonizációja”, aki éppen a nemzet egy részének jogfosztásában vállalt tevéleges szerepet. Másrészt pedig azért, mert érdekes módon azok, akik ezt az argumentációt hirdetik, korántsem ennyire megértőek, ha Karl Marx, Lukács György vagy mondjuk Aczél György emlékezetéről van szó, holott a felsoroltakról is elmondható, hogy tudományosan nagy eredményeket értek el, vagy hogy egy szűkebb közösségnek hasznot hajtó tevékenységet folytattak.

Hóman Bálint történettudósi munkája sajnos egyáltalán nem válik el vegytisztán politikai tevékenységétől. Több példa van arra, amikor történettudósi munkáival aktuálpolitikai célok kiszolgálását vállalta el, adott esetben magát a tudományosságot is megerősítve. Az ősemberek-ősmagyarok című, kéziratban maradt és csak 1985-ben megjelent munkájában például amellet kardoskodott, hogy a finn és magyar őshaza valójában Európában az árja germánok közelében és nem Ázsiában található, a finnugor népek „ösi indogermán kapcsolatait” tartotta fontosnak és a „hun-germán népvándorlás”-ról értekezik. Nem nehéz felfedezni, hogy amikor történeti munkájában az „indogermán-finnugor sorsközösség” fogalmát konstruálja meg, valójában a német birodalommal kötött szövetség propagálására vállalkozik sajátos eszközökkel.⁶³ Ez a tevékenysége ugyan nem lett a vád tárgyává téve, mégis fontos megemlíteni, mivel a rehabilitálást szorgalmazók egyik legfontosabb érve az, hogy ugyan Hóman követett el politikai botlásokat, de tudományos értelemben tiszta maradt. Ez az álláspont azonban Hóman műveinek ismeretében tarthatatlan.

Az az érvelés, hogy más, nála exponáltabb politikusokat nem ítélték el, ezért igazságtalan Hóman elítélése, meglehetősen furcsa, mert egy jogrendszer esetleges hiányosságai nem jelenthetik a törvények alkalmazásának lehetetlenségét, nem beszélve arról, hogy Hóman kapcsán nem az a kérdés, hogy ma elítéljék-e vagy sem, hanem az, hogy emlékét kanonizálják-e.

vékenységet», »magatartást« szabályoznak és a gyakorlatban is, a dolog természete szerint indokoltan az jellemzi a háború és népellenes bűntettek elkövetőit, hogy ítélezés alá kerülő működésük nem egy vagy zárt kis számú és egymással semmi összefüggésben nem levő cselekvőséget, hanem épp háborús, illetve népellenes beállítottságukból folyóan egy folyamatos, rendszeres tevékenységet mutat, amelyet az egyes résztvevőknek kellő kivizsgálása után az ítélező bíróságnak egységbe kell foglalni.

Meg kell keresni azt a törvényes tényálladékot azután, amely vádlott egész tevékenységet felöleli, és ennek a legtagabb tényálladékot felölelő büntettnék viszonylatban az egyes és önmagukban is külön háborús, vagy népellenes bűntettet megvalósító részmozzanatok eszközcselekményként fognak mutatkozni, illetve amabba be fognak olvadni.”

⁶³ Hóman Bálint: Ősemberek-ősmagyarok. <http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0011/0005/0004-3fb.html>

A Hóman-per minden jel szerint szimbolikus értékű aktus. Ezt bizonyítják a Nemzeti Együttműködés Rendszerének prominenseit is tömörítő Nemzeti Fórum rendezvényei is: „Hóman Bálint rehabilitációja annak a politikának a rehabilitálását is jelenti, amely a két világháború között volt hazánkban.” – mondta erről dr. Varga István egykori Fideszes országgyűlési képviselő. Ez az értékelés jellemző, de rámutat egy súlyos félreértésre: Hóman Bálintot a Fővárosi Törvényszék ugyanis nem teljes körben mentette fel a vádak alól. Minden jel arra mutat, hogy Hóman mai rehabilitálóját ugyanaz vezeti, mint korábbi bíróját is, csak éppen fordított értelemben. Míg utóbbiak Hóman személyén keresztül akartak megbélyegezni egy teljes korszakot, addig előbbiek most ugyancsak Hóman személyén kívánják azt tisztára mosni. Példa erre a véleményre Tókéczki László, aki szerint „Hómanék elindították Magyarországot a jó irányba, s a második világháború ezt az egészet elgázolta, aminek meglett a következménye”⁶⁴ – vagyis mindenről csak a csúnya külső erők tehetek. Tókéczkit azok a tények nem zavarják, hogy Hóman működésének vizsgálatának elemei a háborútól teljesen függetlenül már 1932-től tetten érhetőek, amennyiben ő volt az, aki a közoktatásban, majd részben az élet más területein is kíméletlenül és túlbuzgóan végrehajtotta a numerus clausust.

Ujváry Gábor szerint Hóman antiszemitizmusának „nem sok köze volt a teljes kirekesztéshez vezető – általa is kárhozottatott – 1944-es zsidóüldözéshez. (...) nem gondolt erőszakos, súlyos jogfosztást jelentő megoldásra (...), azért szavazta meg a zsidótörvényeket, mert azt gondolta, hogy ezzel a németek igényeit kielégítik” és az ellene felhozott „vád-pontok egyike sem vonatkozott miniszteri tevékenységére, kizárólag bel- és külpolitikai megnyilatkozásait kifogásolták.”⁶⁵ Véleménye szerint a Hómant érő kritikák jelentős része a „politikai korrektségek visszavetítése a múltba”.⁶⁶

Ez az értékelés több mint sajátos. Mindez akkor is így van, ha Hóman személyesen nem támogatta a fizikai erőszakot, ha néhány tucat embert megmentett.

Egyrészt a vizsgálat és a BNB ítélete inkriminálta Hóman miniszteri működését. Másrészt semmilyen német nyomás nem létezett sem 1938-ban, sem 1941-ben a zsidótörvények kapcsán, amit egyébként az is bizonyít, hogy a magyar zsidódefiníció⁶⁷ és kivételezési eljárás⁶⁸ a németnél is szigorúbb volt (egyébként német nyomásra a zsidótörvények kapcsán Hóman sem hivatkozott). Harmadrészt rendkívül furcsa, hogy Ujváry értékelésében a zsidótörvények még nem jelentenek „erőszakos és súlyos jogfosztást”. Ezek szerint emberek állampolgári jogbiztonság és a tulajdonjog egyoldalú megvonása csak csekély jelentőségű volna? Végül pedig teljes tévedésnek tartom azt a szemléletet, amely az 1938–1941 közötti zsidótörvények és az 1944-es gyakorlat között nem kíván szinte semmilyen kapcsolatot látni. Való igaz, Hóman senkinek nem kívánta halálát. Másrészt

⁶⁴ Szerző: Cím. <http://www.homanbalintalapitvany.hu/tokeczki.html>

⁶⁵ Ujváry Gábor: Hóman Bálint népbírói pere. In: Rubicon, 2011/7, 52–59.o. és uő: Hóman Bálint rehabilitálása. In: Rubicon, 2015/4, 49–55.o.

⁶⁶ Ezt a kijelentést Ujváry az MTA II. osztálya 2015. november 12-i rendezvényén tette, anélkül, hogy megnevezte volna, kikre céloz.

⁶⁷ A magyar törvény „zsidónak” minősítette azokat a nemzsidókat is, akik kereszténynek születtek és egy vagy két zsidó nagyszülővel rendelkeztek, de házasságot kötöttek olyan személlyel, aki maga ugyan szintén nem minősült a törvény értelmében „zsidónak” de akinek egy vagy két nagyszülője az izraelita felekezet tagjaként született. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az elvileg mentesített „félvérek” és „negyedvérek” egymással nem házasodhattak anélkül, hogy mentességük meg ne szűnt volna. Németországban ilyen korlátozás nem létezett. A honvédségen belül már azt is szankcionálták, ha egy honvédtiszt feleségének egy nagyszülője minősült zsidónak – ezzel szemben a III. Birodalomban ez semmilyen hátrányt nem jelentett.

⁶⁸ Németországban az államfő bárkit árjának minősíthetett (Hitler ezzel viszonylag sok esetben élt), Magyarországon az államfő csak bizonyos esetekben vehetett ki személyeket a törvények hatálya alól, anélkül, hogy az érintettek „nemzsidónak” minősültek volna.

viszont nem is érdekelte, hogy az érintettekkel mi történik, a hozzá eljutó információkat rémhírnék minősítette és meg sem próbálta azok ellenőrzését. Nyilván azért, mert nem érdekelte a megbélyegzett százezrek sorsa. Ahhoz viszont nevét, történészi és politikai tekintélyét adta, hogy faji definíciók alapján a magyar lakosság 6%-át alapvető emberi jogaitól megfossszák, részben vagyontalanítsák és távlatilag kitelepülésre kényszerítsék, mint ahogyan az a zsidótörvény preambulumban is szerepel.

Itt érdemes egy kitérőt tenni. Székesfehérvár polgármestere illetve különféle kormányzati politikusok újabban azzal érvelnek, hogy Hómannak azért nem lehet szobrot állítani, mert 1944. március 19. után együtt működött a megszállókkal. Ez az érvelés teljes tévedés. Hóman bűneihez képest ugyanis teljesen eltölpül az a parányi aktivitás, amit ő a német megszállás után tanusított. Ráadásul éppen ő volt az, aki egyedüli magyar politikusként Veesenmayernek írásban szemrehányásokat tett azért, hogy a német megszállás felesleges megaláztatások sorozatát jelenti Magyarország számára. Hóman 1944. március 19. utáni szerepe épp az életmű vállalhatóbb részéhez tartozik, szemben azzal, amit politikusként minden kényszer nélkül 1933 és 1942 között cselekedett.

Hóman kapcsán természetesen lehet a „korszellemet” emlegetni, aminek ő is áldozatául esett, de ebben az esetben szükséges leszögezni azt is, hogy – egyrészt – ez a „korszellem” korántsem hatott mindenkire és – másrészt – nem jelenthet senkinek menlevelet. Hóman radikalizmusa ráadásul messze felülmúlta pl. Horthy Miklós szelektív antiszemitizmusát. A kereszténység 2000 éves történelme során sokszor történt meg, hogy az emberi élet egyenjogúságát bizonyos politikai erők a kereszténységre hivatkozva kétségbe vonták. Olyan azonban soha sem fordult elő, hogy ne akadtak volna komoly személyiségek, akik rámutattak az ilyen gyakorlat keresztényellenességére. Több mint furcsa ezért, ha valaki a XXI. század etikai elvárásainak visszavetítését véli felfedezni abban, ha Hóman antiszemitizmusát kritika éri. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a kormányközeli (!) Magyarország című napilap 1939. június 27-i cikke. Sokatmondó, hogy Hóman túlbuzgósága még egy ilyen újságban is kiverte a biztosítékot. Zsidótörvény a középiskolában? címmel a meg nem nevezett szerző a következő, mindmáig érvényes gondolatokat írta:

„Miközben a II. zsidótörvény végrehajtási utasítása készül, a kormány olyan téren is végrehajtotta a zsidótörvényt, amelyre vonatkozólag ez a törvény nem is intézkedik.

Hivatkozni lehet arra, hogy a hatszázalékos numerus clausus bevezetése az állami középiskolákban a zsidótörvény szellemében történt, de a magyar jog sohasem ismerte a jogfosztásnak ilyen kiterjesztő magyarozatát. Tény az, hogy a zsidótörvény a középiskolákról nem intézkedik, célja már a cím szerint is az, hogy a zsidók gazdasági és közéleti térfoglalását korlátozza. Mi köze azonban a gimnáziumoknak akár a közélethez, akár pedig a gazdasági életéhez? A törvény úgymint útját állja annak, hogy a megszabott arányszámon túl a zsidók a közélet és a gazdasági élet pályáin elhelyezkedjenek, a középiskolás érettséginek semmiféle jogszerző ereje nincsen.

Vajon miféle érdek kívánja, hogy a tanulástól elzárjuk a tanulni vágyókat? Úgy látszik az úgynevezett korszellem kívánja ezt, az a korszellem, amely minden bizonnal éppoly hirtelen fog véget érni, amilyen hirtelen keletkezett.”⁶⁹

⁶⁹ Zsidótörvény a középiskolában? Magyarország, 1939. június 27. 7.o.

© Ungváry Krisztián, MTA TK

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1014 Budapest, Országház utca 30.

Felelős kiadó: Rudas Tamás főigazgató

Felelős szerkesztő: Szalai Ákos

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Szalai Ákos, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: szalai.akos@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515